

впливи, особливості, тенденції змін / П.М. Бондарчук. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – 381 с.

10. Держархів Житомирської обл., ф. р-6630, оп. 1, спр. 52.
11. Держархів Житомирської обл., ф. р-6630, оп. 1, спр. 64.
12. Держархів Житомирської обл., ф. р-6630, оп. 1, спр. 73.
13. Держархів Житомирської обл., ф. р-6630, оп. 1, спр. 86.
14. Держархів Житомирської обл., ф. р-6630, оп. 1, спр. 97.
15. Держархів Житомирської обл., ф. р-6630, оп. 1, спр. 115.
16. Держархів Житомирської обл., ф. р-6630, оп. 1, спр. 90.
17. Держархів Житомирської обл., ф. р-6630, оп. 1, спр. 104.
18. Держархів Житомирської обл., ф. р-6630, оп. 1, спр. 91.
19. Держархів Житомирської обл., ф. р-6630, оп. 1, спр. 114.
20. Держархів Житомирської обл., ф. р-6630, оп. 1, спр. 120.

Аннотация

Отражена религиозная жизнь общины старообрядцев с. Теньковки Красноармейского района Житомирской области в период 1945–1961 гг. Прослежены формы и методы антирелигиозной политики советских органов власти относительно староверов. Рассмотрен процесс искусственной ликвидации религиозной общины.

Ключевые слова: религиозная община, старообрядцы, беспоповцы, молитвенный дом, советская власть, Житомищина.

Annotation

Religious life of community of old believers of village Tenkivka of the Chervonoarmiysk district of the Zhytomyr province is reflected in a period 1945–1961. Forms and methods of anti-religious policy of soviet organs of power are traced in relation to old believers. The process of artificial liquidation of religious community is considered.

Key words: religious community, old believers, bespopovtsy, meetinghouse, soviet power, Zhytomyr province.

Тетяна Теремецька
(Київ)

ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ТОЛЕРАНТНОСТІ: СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД.

Проаналізовано підходи до вирішення проблеми толерантності в сучасному громадянському суспільстві в контексті міжетнічних відносин .

Ключові слова: толерантність, міжетнічна толерантність, міжетнічні відносини, громадянське суспільство, нетерпимість, стереотипи.

Сучасне суспільство стає усе більш динамічним, збільшується соціальна мобільність, посилюється міграційна активність, росте інтенсивність і складність різного роду взаємодій: між людьми, поколіннями, соціальними групами, народами і культурами, внаслідок чого загострюються протиріччя в усіх сферах життя суспільства, конфлікти інтересів і цілей учасників соціальної взаємодії, що нерідко супроводжується проявами агресії і насильства.

На початку XXI століття проблема толерантності набула особливої актуальності у зв'язку із процесом глобалізації, що зіштовхує релігійні, національні і етнічні ідентичності різних культур та народів. Формування громадянського суспільства неможливе без відповідного усвідомлення фундаментальних цінностей демократії. Однією з основних таких цінностей є цінність толерантності. Проблема толерантності сьогодні - одна з центральних проблем як глобального, так і національного порядку.

Толерантність особливо важлива в сучасному світі, який характеризується глобалізацією економіки і зростаючою мобільністю, швидким розвитком комунікації, інтеграції та взаємозалежності, великомасштабними міграційними процесами і переміщенням населення, урбанізацією і трансформуванням соціальних моделей. Оскільки кожна частина світу характеризується різноманіттям, ескалація нетерпимості та розбрату потенційно загрожує всім регіонам. Від такої загрози неможливо відмежуватися національними кордонами, тому що вона має глобальний характер.[1, с.47]

Етимологія слова „толерантність” походить від латинського *tolerantia* – терпимість, тобто здатність утворювати і підтримувати спільність з людьми, які відрізняються у певному відношенні від переважаючого типу. Організація Об'єднаних Націй оголосила 1995 рік роком толерантності. В рамках його проведення державами-членами ЮНЕСКО була прийнята Декларація принципів толерантності, що містить такі визначення цього поняття:

- повага, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності;

- політична й правова потреба; активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини.[2, с.11]

Толерантність — це терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки, протилежність ворожості, антипатії, ненависті. Це повага або визнання рівності інших, відмова від домінування чи насильства. Інакше кажучи, постійні, цілеспрямовані зусилля для створення такого інформаційного поля, яке б культивувало в людині і суспільстві настанову на

самообмеження, злагоду та співробітництво. Це також визнання легітимності законних інтересів іншого, що не розходяться з мораллю, і відвертість по відношенню до його досвіду, готовність до діалогу і до розширення власного досвіду у цьому випадку. Толерантність – це не поступка, поблажливість чи потурання, це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толерантність повинні виявляти кожна людина, групи людей та держави.[3, с.32]

Толерантність – це обов’язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (зокрема культурного плюралізму), демократії та правопорядку, це поняття, що означає відмову від догматизму і абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини. Вона необхідна у взаєминах між окремими особами, в сім’ї та громаді. У школах, університетах та осередках неформальної освіти необхідно формувати атмосферу толерантності, стосунки відкритості, уважність один до одного та почуття солідарності. Але потрібно зазначити, що толерантність не лише необхідна складова сучасної культури, але й універсальна цінність людства.[4, с.15]

В історії людства нетерпимість була присутньою завжди, породжуючи війни, релігійні переслідування і ідеологічні протистояння. У повсякденному житті вона знаходила вираз у фанатизмі, стереотипах, ксенофобії зневазі, а в державному масштабі - в расовій дискримінації, переслідуванні за національною, релігійною ознакою, в порушенні найважливіших демократичних свобод. В основі толерантності в країнах європейського союзу, безумовно, лежить ідеологія лібералізму, яка багато в чому і зробила можливою появу об’єднаної Європи. З формуванням у XVII-XIX ст. теорії політичного лібералізму, концепції природних прав і свобод людини започатковується і розгортається ідея толерантності. Центральна роль у цьому процесі належить відомому філософу та суспільствознавцю Дж. Локку. з його закликом до віротерпимості. Толерантність як одна з вищих цінностей гуманізму об’єктивується в нормах та цінностях культури, права, цивілізованого способу життя. Феномен толерантності (терпимості), має реальну втілену в минулому історичну традицію. Загальноприйнятим є погляд на толерантність як на новоєвропейську цінність.

Європейським країнам довелося спершу переступити через національну ідентичність і разом створювати єдину Європу.

Цей процес був непростим у європейських державах, але економічна і політична доцільність переважала. Спроба створити з європейців єдину націю, звичайно, була недосяжна, але ефект був досягнутий вражаючий. Пройшли довгий шлях, від ідеї асиміляції національних меншин до мультикультуралізму - тобто визнання за кожною

етнічною або будь-якою іншою групою власної ідентичності. Подібні заходи допомогли залагодити багато протиріч в європейському суспільстві.

Практика толерантності в європейських країнах призвела і до неконтрольованої міграції з країн третього світу. Це спричинило загострення внутрішньоконфесійних проблем, але з іншого боку сприяло виробленню рамок терпимості. Створювалися законодавчі акти і формувалися ментальні якості, які регулювали процеси толерантності. Але серйозним загрозам піддався сам інститут європейської демократії у вигляді нетерпимості самих мігрантів до населення ЄС, небажання асимілюватися, зберігати жорсткі традиції. На міжнародному рівні до толерантності належить взаємна пошана різних культур і традицій. Наприклад, було б неправомірним стилізувати під європейські культури або американський спосіб життя весь розвиток цивілізації і девальвувати всі форми, що відхиляються від європейських, оголошувати їх примітивними, варварськими і нерозвиненими. Визнання самоцінності інших культур полегшується, якщо увага спрямована не тільки на розділяючу основу, але й на об'єднуючий фактор, на загальнолюдські позиції: готовність допомагати, нести цивілізованість і чесність, тобто те, що не лише на християнському Заході, але й у різних суспільствах в різних епохах завжди визнавалося як етичні цінності.

Одним із найбільш поширених типів толерантності є міжетнічна толерантність. Міжетнічна толерантність - системна сукупність психологічних настанов, відчуттів, певного набору знань і суспільно-правових норм (виражених через закон або традиції), а також світоглядно-поведінкових орієнтацій, які припускають терпиме або прийнятне ставлення представників якої-небудь однієї національності (зокрема, на особистому рівні) до інших інонаціональних явищ (мови, культури, звичаїв, норм поведінки тощо).[5, с.85]

Питання міжетнічної толерантності актуалізуються в Україні та світі у зв'язку із зростанням кількості міжетнічних конфліктів, загрози мирному співіснуванню та необхідності встановлення конструктивної взаємодії представників різних етнокультурних груп на міжнаціональному рівні та усередині національних спільнот. Сучасне європейське суспільство є поліетнічним, тобто репрезентоване представниками різних культур, етнічних і релігійних груп, що проживають на одній території. В полікультурному суспільстві існують сталі дружні зв'язки і відкриті відносини, які передбачають рівноправність, толерантність, взаємоповагу і визнання рівноцінності кожної культури, етносу, конфесії. Полікультурність - це гармонійне і справедливе об'єднання в суспільстві різних культурних та етнічних груп. Особливо значимою стає здатність представників різних етнонаціональних спільнот мирно співіснувати і спільно

вибудувати рівноправні стосунки.[6, с.10-11]

Принцип міжетнічної толерантності є діючим інструментом міжнаціональних стосунків. В українському розумінні міжетнічна толерантність не може бути зведена тільки до єдиного акта терпимості. По-перше, міжнаціональна толерантність є процесом, що постійно розвивається, який включає емоційно-психічні норми, відчуття по відношенню до інших національностей, широкий набір знань, інформаційних уявлень про інші культури, мови і, нарешті, власне поведінкові настанови, світоглядні погляди стосовно інонаціонального. Як явище, міжетнічна толерантність є набагато ширшим, ніж просто терпиме ставлення. Сенс поняття толерантності містить поряд із терпимим ставленням принципи загальнолюдської моралі, що проявляються у пошані і обов'язковому дотриманні прав всіх народів світу; в усвідомленні єдності і загального взаємозв'язку різних етнокультур, в широких знаннях про мови, культури і походження різних народів, особливо тих, з якими відбувається безпосередній контакт; у неприйнятті воєн, анексії та інших форм насильства у відносинах між етносами; у вирішенні міжнаціональних проблем на основі балансу інтересів.

В Україні державна політика сприяння високому рівню толерантності спирається на достатньо широку політико-правову основу. Проте в українському суспільстві на жаль ще залишається рівень психологічної відокремленості, національної ізоляції певних етнокультурних груп, ксенофобії, через інформаційні ресурси інтернету тиражуються етнічні стереотипи. Інтолерантність може набувати форми маргіналізації найменш захищених груп, їхнього вилучення із суспільного та політичного життя, насильства і дискримінації щодо них. Зниження рівня толерантності може негативно вплинути на міжнародний імідж України, як європейської правової демократичної держави. Можливе створення потенційної загрози мирному співіснуванню численних етнічних груп та національних меншин, що перешкоджає національній консолідації та єдності країни, становленню громадянського суспільства та розвитку української політичної нації. Тому органи державної влади всіляко намагаються остаточно нейтралізувати основні чинники міжетнічного напруження та утвердити високий рівень толерантності в українському суспільстві.[7, с.69]

Як можна помітити, сучасні міжетнічні проблеми і протиріччя актуальні як для Європи, так і для України, чого, на жаль, не можна сказати про соціально-політичну нетерпимість. Європа впоралась з подібними проблемами. І навіть коли соціально-політичні кризи виникають, то вони загальними зусиллями вирішуються. Для України, що переживає етап корінних трансформацій, характерні нерівномірність економічного

розвитку регіонів, різке соціальне розшарування населення, передусім за рівнем життя, неузгодження інтересів еліти і основної частини українців, що служить джерелом конфліктності, соціальною базою досить високого рівня злочинності. Україна, як і багато інших країн, потребує різних способів забезпечення балансу інтересів і регулювання конфліктів.

Нетерпимість є найбільшою небезпекою, коли вона використовується для задоволення політичних або територіальних амбіцій окремих осіб або груп людей. Розпалювачі ненависті зазвичай починають з того, що визначають рівень толерантності в суспільстві. Потім вони розробляють помилкові аргументи, представляють помилкову статистику, маніпулюють громадською думкою шляхом дезінформації і гри на забобонах. Найбільш ефективний спосіб обмеження впливу розпалювачів ненависті полягає у виробленні такої політики, яка б сприяла становленню і розвитку свободи преси і плюралізму думок, щоб громадськість самостійно могла відокремлювати домисли від фактів.

Нетерпимість також часто має багато спільного з гіпертрофованим відчуттям власної цінності й зарозумілості: особистим, національним або релігійним. Ці уявлення формуються в ранньому віці, тому більший акцент повинен бути зроблений на ширшу і якіснішу освіту. Необхідно докладати значних зусиль при навчанні дітей толерантності до іншого способу життя. [8, с.3]

На території нашої країни крім українців проживають представники близько 130 етносів із властивими їм особливостями духовно-культурного життя. Унаслідок різних соціальних, економічних та інших взаємодій вони запозичили одне в одного окремі елементи, які стали в такий спосіб спільними для більшості етнічних груп, але зберегли і свою ідентичність.[9, с.13] У результаті цих взаємин зародилися споконвічні соціальні уявлення про людей залежно від етнічних, конфесійних, світоглядних та інших відмінностей, що неминуче призвело до появи стереотипів. Переносити культурні практики завжди складно, але це не означає, що успішний досвід не може бути перенесений на ґрунт країни і застосований. Неможливо боротися з нетерпимістю, якщо держава сама нетерпима по відношенню до своїх громадян і до своєї історії. А, отже тільки розвиток політичної культури в суспільстві та толерантне ставлення до вітчизняної історії здатні зрушити цей процес.

Важливо не забувати про переосмислення історичного минулого нашої держави та світової історії, що відбувається досить повільно, але незважаючи на це, гостро впливає на український соціум та ставлення громадян держави один до одного. Особливістю

такого переосмислення стало спрощене ставлення до оцінки колишніх героїв та патріотів вітчизняної історії, що має свої величезні недоліки, сприяє забуванню героїчних сторінок минувщини. Велику роль у становленні історичного процесу відіграють упередження та стереотипи, що склалися в процесі розвитку та становлення власної державності.

Для розв'язання завдань, покликаних вирішити проблему толерантності в українському суспільстві необхідно здійснювати відповідні наукові дослідження та створювати інформаційні мережі з метою координації діяльності міжнародного співтовариства, у тому числі залучати суспільствознавчі науки до проведення глибокого аналізу причин такого становища та до ефективних протидій негативним явищам, а також здійснювати наукові дослідження та моніторинг з метою сприяння виробленню політичних рішень та нормативній діяльності державних інституцій. На державному рівні реалізація принципу толерантності передбачає існування справедливого та неупередженого законодавства, дотримання правопорядку, судово-процесуальних та адміністративних норм. Потрібна загальнодержавна стратегія формування і зміцнення міжетнічної толерантності, підкріплена волею держави та її інститутів, що відповідає інтересам всіх етносів і світового співтовариства загалом [10, с.117]. Для того, щоб зробити суспільство толерантнішим, державам слід ратифікувати існуючі міжнародні конвенції з питань прав людини і, в разі потреби, розробити нове законодавство з метою забезпечення в суспільстві рівноправних відносин і рівних можливостей для всіх етнічних та культурних груп і кожної окремої людини. В інтересах міжнародної злагоди принципово важливо, щоб кожна людина, громада та етнос усвідомлювали та поважали багатокультурний характер людського співтовариства.

Отже, формування культури толерантності є однією з нагальних проблем демократизації громадянського суспільства на початку XXI століття. Політика державного регулювання та програми в галузі освіти, науки, культури мають сприяти покращенню взаєморозуміння, зміцненню терпимості, як між окремими людьми, так і між окремими етнічними, соціальними та релігійними групами. Толерантність сьогодні - це питання розуміння, здатності жити в повному протиріч світі несхожих людей та ідей, постійний пошук компромісів у просторі конфліктів в неусвідомленому протистоянні поглядів та точок зору, що лежать у площині стереотипів.

Джерела та література

1. Ребкало В. А., Обушний М.І., Майборода О.М. Етнонаціональні процеси в сучасній Україні: Досвід, проблеми, перспективи. - К., 1996. –116 с.
2. Декларація принципів толерантності // Віче. – 2002. – № 11.-17 с.

- 3 Толерантність у поліетнічному суспільстві: питання теорії і практики. – К.: Фонд «Європа XXI», 2003. – 156 с.
4. Сприяння поширення толерантності у полі етнічному суспільстві / О. Майборода, Р. Чілачава, Т. Пилипенко та ін. - К.: Фонд "Європа XXI", - К., 2002. – 312 с.
5. Романенко М.У. Міжетнічні відносини: значення світового досвіду // Викладання історії ХХ століття на прикладі України та інших європейських країн // Нива знань. - № 1. – Дніпропетровськ: Промінь, 1997. – С. 83 – 86;
6. Концепція державної етнонаціональної політики України: (Розвиток українського етносу та національних меншин) // Освіта. — 1996. – 22 трав. – С. 10 – 11;
7. Євтух В. Б. Етнополітика в Україні: культурологічний та правничий аспекти. – Київ, Фенікс, 1997. – 234 с.
8. Національна доктрина розвитку освіти: Затв. Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. №342 // Освіта. –2002.-24 квіт. – 1 трав. (№ 26). –С.2-4;
9. Дрожжина С.В. Проблеми правових основ толерантності в Україні // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції „Науковий потенціал світу–2005”. Т. 15. – Дніпропетровськ, 2005. – С.11-14;
- 10.Євтух В. Б. Етнополітика в Україні: культурологічний та правничий аспекти. – Київ, Фенікс, 1997. – 234с.

Аннотація

В статъе проанализированы подходы к решению проблемы толерантности в современном гражданском обществе в контексте межэтнических отношений.

Ключевые слова: толерантность, межэтническая толерантность, межэтнические отношения, гражданское общество, нетерпимость, стереотипы.

Annotation

In the article, going is analysed near the decision of problem of tolerance in modern civil society in the context of inter-ethnic relations .

Keywords: tolerance, inter-ethnic tolerance, inter-ethnic relations, civil society, intolerance, stereotypes.